

RAZPAD JUGOSLAVIJE S SISTEMSKO-TEORETSKEGA VIDIKA

France BUČAR

SI-1000 Ljubljana, Kersnikova 11

IZVLEČEK

S sistemsko-teoretskega stališča je bil razpad Jugoslavije nujnost. Družbeni sistemi se integrirajo na temelju skupnih lastnosti. Čim višja je stopnja skupnih lastnosti, toliko večja je intenziteta povezanosti. Vsota skupnih lastnosti sistemskih delov, ki so oblikovali Jugoslavijo, je bila zelo nizka, zato tudi minimalne možnosti integracije na temelju take različnosti. To pa je s teoretičnega in praktičnega vidika izziv tudi za združujočo se Evropo. Če je Jugoslavija razpadla, ker ni bila sposobna različnih delov integrirati v sistem, ki bi bil sposoben obstoja na temelju vsem delom skupnih sistemskih lastnosti, tedaj to pomeni, da vzrok za njen razpad ni bil v različnosti njenih sestavin, ampak v vzorcu integracije. Po drugi strani pa je nekdanja Jugoslavija tudi pozitiven primer za obstoj družbenega sistema kot naravne danosti.

Ključne besede: razpad Jugoslavije, politični sistemi, federalizem, Evropska unija, integracije

LO SFALDAMENTO DELLA JUGOSLAVIA COME FALLIMENTO TEORICO DEL SISTEMA

SINTESI

Dal punto di vista teorico lo sfaldamento del sistema della Jugoslavia era necessario. I sistemi sociali infatti si integrano in base alle qualità comuni. Più alto è il livello delle qualità comuni, più alta è l'intensità dei collegamenti. La somma delle qualità comuni delle parti del sistema che hanno formato la Jugoslavia è stata molto bassa, in seguito ci sono state pure possibilità minime di integrazione in base a tali diversità. Dal punto di vista teorico e pratico questa è una sfida per l'Europa che si unisce. Se è avvenuto lo sfaldamento della Jugoslavia, perché questa non si è dimostrata capace di integrare le differenti parti nel sistema, il quale sarebbe stato capace di esistere in base a tutte le parti delle qualità comuni del sistema, allora questo significa, che la causa per il suo sfaldamento non era nella diversità dei suoi

elementi, ma nel campione d'integrazione. Dall'altra parte la Jugoslavia di un tempo è anche un esempio positivo per l'esistenza di un sistema sociale inteso come dono naturale.

Parole chiave: sfaldamento della Jugoslavia, sistema politico, federalismo, Unione Europea, integrazioni

Razpad Jugoslavije si praviloma razlagamo s tem, da je bila to umetna tvorba, ki je z enovitimi pravili ravnanja povezovala tako različne sestavine, da je bilo njihovo sožitje vnaprej izključeno. Če to drži kot temeljni razlog, potem tudi EU nima pogojev za obstoj, vsekakor ne razširjena EU. S sistemsko-teoretičnega vidika je mogoče v sistem integrirati tiste sestavine, ki imajo enake sistemske lastnosti, oziroma je mogoče sistem integrirati samo na osnovi fistih lastnosti, ki so skupne vsem njegovim sestavnim delom. S tem je določena intenziteta sistemske povezanosti: čim več sistemskih lastnosti je skupnih, toliko večja je. S tega vidika Jugoslavija kot družbeni sistem nikoli ni imela pogojev za tesnejšo integracijo, ker je bilo le malo sistemskih lastnosti, ki bi bile skupne vsem njenim delom. Sistemi nastajajo in se integrirajo na temelju skupnih lastnosti in s tem potreb njihovih sestavin. S tem so določene tudi njihove meje. Ker so sistemske lastnosti različno razporejene, so meje sistema tam, kjer se te nehajo; in nasprotno, sistem se na temelju svojih lastnosti povezuje v vrsto različnih sistemov, tako da z nekaterimi svojimi lastnostmi postaja podsistem enega ali več drugih sistemov. Problem torej ni v različnosti, ampak v načinu integracije.

Sistemske lastnosti opredeljujejo identiteto sistema in njegovih delov, saj posameznikova identiteta izhaja iz njegovih lastnosti: To, kar je, je zaradi svojih lastnosti. In na temelju teh lastnosti se povezuje v različne sisteme. Če mu onemogočimo tako sistemsko svobodo, smo ga degradirali v njegovi osebnosti. Onemogočili smo razvoj njegovih potencialov. Rast je namreč v povečevanju sistemskih lastnosti po vrsti in količini. Tudi njihovo pomembnost in vrstni red določa posameznik, del sistema in tudi sistem kot celota. Vsiljevanje lastnih sistemskih lastnosti okolju pomeni podrejanje okolja; krčenje različnosti, ki je znamenje in pogoj višje razvitosti, vedno ustavlja razvoj. Poenotenje nikakor ni nujno pot v višjo stopnjo razvoja. Zato je na primer svoboda na ekonomskem področju, v nasprotju z administrativnim urejanjem, vedno vodila do višje razvitosti. In ne nasprotno.

Jugoslavija je bila od svojega nastanka v vsem svojem delovanju nasprotje teh splošnih sistemskih zakonitosti. S tem ni rečeno, da kot družbeni sistem ni imela pogojev za nastanek in obstoj. Tudi Jugoslavija je nastala kot odgovor na neke potrebe, ki so bile skupne vsem njenim delom. To je bila v prvi vrsti skupna zaščita proti okolju, ki si je zgodovinsko prizadevalo za dominacijo nad tem območjem, torej

prizadevanje za ohranitev ali pridobitev svobode. Vse druge potrebe in možnosti, gledano s sistemsko-teoretičnega vidika, so bile samo dopolnilne tej osnovni in nikakor ne nujno dosegljive samo v okviru take skupnosti. Povedano v političnem jeziku, samo v tem je bilo zgodovinsko in naravno poslanstvo Jugoslavije. In nikoli pravilno dojeto in razumljeno. Jugoslavija nikoli ni imela pogojev, da se oblikuje kot integrirana država. Kvečjemu kot obrambna oziroma samozaščitna skupnost. Vse, kar je nastajalo zunaj tega ali ni bilo vsaj komplementarno temu osnovnemu cilju, je bilo nenaravno in vsiljeno kot pritisk za sistemsko poenotenje. Poenotenje na temelju dejansko obstoječe različnosti pa je protisistemsko in se lahko vzdržuje samo kot okupacija okolja. Tako so sicer pretežno nastajale velike nacionalne zahodnoevropske države, kjer pa je bilo žarišče takega pritiska vendarle utemeljeno na presežni kritični masi integracijskega jedra. V neki meri celo do današnjega dne ne povsem uspešno. V primeru jugoslovanske skupnosti seveda povsem nemogoče, celo ne glede na to, da je do njega prihajalo z zaostankom več stoletij. Predvsem je domnevno integracijsko jedro, srbski element kot sestavina sistema, po svoji moči v vseh pogledih zaostajal za okoljem, ki si ga je hotel podrediti, razen v vojaškem kot vzvodu za podrejanje. Jugoslavija kot dejanski sistem je tako obstajala v glavnem le v strukturi državne prisile, kot naravni družbeni sistem pa je bila v pretežni meri fikcija. Ker kot enovita ali celo kot federativna država nikoli ni imela pogojev za obstoj, je zato kot oblika prisilne integracije zavirala razvoj vseh. Država je pravna struktura, pravna struktura pa temelji na povsem jasno določenih sistemskih mejah, in je torej zaprt sistem. Kot taka zavira ali celo onemogoča integracijo zunaj svojega okvira. Za Jugoslavijo je bilo to usodno. Vprašanje nacionalne države prihaja danes pred povsem novo presoyo in nove izzive.

Izziv nacionalni državi so najprej postavile gospodarske multinacionalke, že zaradi omejenosti nacionalnega trga. Problem pa je dosti širši. Lahko bi ga opredelili kot sodobno zahtevo po novih oblikah integracije, ki v mnogih pogledih negira in presega integracijski okvir klasične nacionalne države.

To je izziv, ki ga je v praktični obliki, brez kake poprejšnje teoretične razprave, neposredno doživela in z nezmožnostjo svojega obstoja dokazala Jugoslavija. Kar se danes dogaja v EU, je šele parcialno, čeprav vsaj delno tudi že teoretično osmišljeno, soočanje s tem izzivom, ki pa je Jugoslavijo že pred tem zajel v vsej kompleksnosti in ki mu seveda nikakor ni mogla biti kos. Zato so bile zahodne države tako odločno proti njenemu razpadu. S tem so namreč branile svoj lastni integracijski model. Razpad Jugoslavije je tako pomenil začetek dokončne erozije tega modela.

Če so pozneje razpad Jugoslavije sprejele kot dejstvo in priznale obstoj držav naslednic, njihovo spoznanje pomeni, da to ni bila politična napaka, kot so se hotele začetka same potolažiti za svoje nerazumevanje razvojnega dogajanja. Pomeni bolj, da so se začele tudi same zavedati izziva, pred katerim stojijo. Geslo, ki so si ga izbrale za novo integracijo: "Vsi različni, vsi enaki" seveda nikakor še ni odgovor

nanj. Je le zavest o njem. Če se še tako čudno sliši, Jugoslavija je bila s svojim neuspehom znanilec nove dobe. Različnosti se ne da skrčiti na enakost v okviru integracijskega modela dosedanje nacionalne države, kar je dokazala Jugoslavija. Različnost je negacija enakosti. Poenotenje torej ni pot k enakosti. Pač pa je ta pot v možnostih sistemske povezanosti v najrazličnejše smeri, ki povečuje različnost in jo legitimira kot enakopravnost. Zato tudi EU ni in ne more biti samo ena od strukturnih oblik dosedanje nacionalne države, čeprav na najširši evropski ravni. Dognati mora svoj lastni, nov, originalni model integracije, za katerega vemo, da mora biti odprt, celo omogočati, ne samo dovoljevati različnost.

To pa je seveda izziv tudi za narode na prostoru nekdanje Jugoslavije. Če so si ustvarili svoje lastne države, to ne pomeni, da bi morali in mogli nadaljevati model klasične nacionalne države, kar se je že doslej skrajno neugodno pokazalo v odnosih med Slovenijo in Hrvaško pa tudi v prepočasnem ali celo povsem ustavljenem procesu demokratizacije v večini teh držav. V veliko primerih smo bili priča celo regresiji. Jugoslavija kot državna struktura je stvar preteklosti, Jugoslavija kot model državne integracije pa je v veliki meri preživela kot miselni preostanek v večini političnih elit teh novih držav in onemogoča novo sožitje na tem prostoru. Da ne govorimo o Srbiji, ki se je samolastno razglasila za njeno naslednico. Kot vzorec državne integracije pa je resnično njen pravi naslednik.

Izvorna potreba, ki je narekovala Jugoslavijo kot posebno skupnost vrste narodov na tem prostoru, ki nekatere svoje življenjske potrebe lahko zadovoljijo le v sodelovanju, namreč še vedno živi. Potrebe ne nastajajo samo kot proizvod našega mišljenja in našega odnosa do okolja, ampak predvsem zaradi stanja tega okolja samega.

Skupna potreba območja je, da se ustvarijo take medsebojne razmere, da bo zagotovljeno mirno sožitje vseh narodov na njem. Mir in varnost sta prvi in osnovni pogoj za sleherni napredek in razvoj na višjo raven gospodarskega in družbenega življenja. Zaostajanje v razvoju, ki je v veliki meri posledica pretekle usode tega območja, sta s svoje strani razlog za nove težave, socialne nemire in izvoz nestabilnosti tudi k sosedom. Mir in varnost tako nista vprašanje, ki bi zadevalo samo nekatere narode na tem območju, ali da bi nekateri, ki že živijo v relativnem zatišju, lahko dejali, da jih prepripi pri sosedih preprosto ne zadevajo, ali da bi celo temeljili svojo politiko na načelu: čim prej in čim dalj od tega kotla zla in nemirov. To je tudi naš slovenski problem. Če še tako poudarjamo, da ne sodimo na Balkan, in smo celo svojo državno osamosvojitve močno utemeljevali na izhodu iz države, ki je povsem tuja našemu srednjeevropskemu kulturnemu vzorcu, ostaja dejstvo, da smo z Balkanom sosedni. Kamenje, ki leti po zraku pri sosedih, kaj lahko prileti tudi čez naš plot! Pri sosedih pa ne frči samo kamenje po zraku. Predvsem ne pozabimo za izjemne možnosti, ki jih imamo pri njih. Tudi če so danes močno obubožani.

Naš nacionalni interes je, da se naši balkanski sosedje čim prej dvignejo na raven, ki ji nekako megleno in brez natančnejše opredelitve pravimo evropska raven. Bal-

kan je v očeh Zahoda pojem zaostalosti, kulturne in gospodarske, pojem nestabilnosti, politične in vojaške, grožnja miru v vsej Evropi. Želeli ali ne, javno mnenje na Zahodu tudi Slovenijo povezuje z Balkanom, v našo izrazito škodo. Sprememba tega mnenja pa ni odvisna samo od nas. Predznak negativnosti bo odpadal vzporedno z naraščanjem pozitivnih predstav. Zato je tudi naš interes, da se ga Balkan čim prej in čim hitreje znebi. K temu lahko tudi mi prispevamo v lastnem vsestranskem interesu.

Pogoj pa je, da se vsi znebimo pojmov klasične nacionalne državnosti. Dejstvo je, da nas vse bremeni hipoteka preteklosti. Vsi smo bili žrtve pritiskov nam tujih nacionalističnih držav. Zdaj smo si ustvarili lastne države, sami smo dobili v roke orodje, ki so ga v preteklosti uporabljali proti nam. Zato radi padamo v skušnjavo, da se skušamo vesti tako, kot so se proti nam v preteklosti vedli oni. Tudi proti svojim lastnim sosedom. To pa pomeni ponavljati in obnavljati natančno tisto, čemur se skuša po analizi lastne preteklosti danes Zahod izogniti z novim sodelovanjem, ki odstopa od klasičnega vzorca nacionalne države. To velja tudi za naše odnose s Hrvaško. Če hočemo v Evropo, moramo najprej v lastnih odnosih ustvariti razmere, ki so značilne za nove evropske razmere. Še posebno Hrvatje tega niso dojeli. Pot v Evropo ne pelje prek obnavljanja vzorca Bismarckove Nemčije. In na drugi strani, interes Slovenije ni iskati zavezništva proti Hrvatom pri drugih narodih, ki imajo morda z njimi neporavnane račune iz preteklosti. Taka »zdrava realpolitika«, ki se je nekoč zdela vrhunec politične zrelosti in racionalnosti, je natanko tisto, česar ne bi smeli več ponavljati, in ki nas vleče nazaj prav v tisto, od česar smo se z državno osamosvojitvijo želeli nepreklicno posloviti.

THE DISINTEGRATION OF YUGOSLAVIA FROM THE SYSTEM-THEORETICAL ASPECT

France BUČAR

SI-1000 Ljubljana, Kersnikova 11

SUMMARY

From the theoretical aspect, the disintegration of Yugoslavia was inevitable. Social systems integrate on the basis of shared qualities. The higher the level of shared qualities, the greater the intensity of contacts. The shared qualities of the systems which formed Yugoslavia were very low. Therefore, there were minimal possibilities of integration.

From a practical and theoretical aspect this is also a challenge for a uniting Europe. If Yugoslavia disintegrated because it was not capable of integrating different parts into a system, which would be able to exist on the basis of shared qualities of these systems, the reason for its disintegration was not in its diversity, but

in the pattern of integration. According to the general law of systems, systems proceed to a higher stage of development on the basis of internal differentiation, diversity, yet the advance in diversity also means a regression in terms of possibilities of systemic integration. If the generally accepted thesis that the priority of Europe is in the diversity of cultural contribution of its nations and that this internal differentiation is one of the main reasons for its cultural and technological precedence in the world, then it can be concluded that this same diversity is also the fundamental reason for a low level of its integration. What does the expression "All equal, all different" mean? Does this mean a tendency to develop a more uniform Europe? What should this uniformity be like? A tendency to a greater inner integration or continuation of its cultural diversity? Should it also accept a lower level of internal integration?

The problem of Europe, the same as the failed attempt of Yugoslavia, is not in the variety, but in the manner of integration. It is only possible to integrate into a system what is shared. This is true for Yugoslavia and Europe and any social system. Yugoslavia as an integrated system in reality existed only insofar as it was integrated on the basis of shared qualities of the system. Such efforts collided with the principle of freedom and equality of its nations and citizens, thus colliding with the foundations of democracy. Constraint is contradictory to integration, which is always only possible on the basis of voluntarism. Forced equalising ends up in disintegration. This is what led to the disintegration of Yugoslavia and it can also serve as a guideline for European integration, which is faced with the same problems on a wider and higher level.

On the other hand, former Yugoslavia is also a positive example of a social system. Systems are linked into different levels of integration on the basis of shared qualities, which connect them according to their interest. Yugoslavia was an answer to one of the basic interests of this area as a whole. All these parts are interested in their own safe existence, which was historically always under threat. This basic interest is also present today and connects this area into a community of interest regardless of its formalisation. From this aspect the Yugoslav idea as an interest for cooperation in joint protection of its own existence is still a reality, which calls for recognition. However, under no condition is a restoration of the joint state possible. For independent Slovenia this does not mean an escape from this area, because it is not possible. Slovenia is still connected with it due to its geographical position. As much as we emphasize the distance from the Balkans, we are still neighbours. Politics which do not consider the existing facts, remain ignorant of self-interest, which is not a result of wishes, but actual possibilities stemming from the environment.

Key words: Disintegration of Yugoslavia, political systems, federalism, European Union, integrations